

Aleksandar Mihajlović¹, истраживач сарадник
Institut za uporedno pravo (Beograd)
Srbija

IZ PROŠLOSTI DO SADAŠNJOSTI O DISKRIMINACIJI/NE-DISKRIMINACIJI U OBAVLJANJU ARHIVSKE DELATNOSTI

Apstrakt: U radu, autor u uvodnim razmatranjima postavlja ciljeve rada: da ukaže na osnovna saznanja iz prošlosti o diskriminaciji, kao i na zabranu diskriminacije u bilo kom segmentu postupanja državnih službenika, pa i u onom koji se odnosi na obavljanje arhivske delatnosti. Kao osnovne metode istraživanja biće primenjeni: istorijskopравни метод; analiza sadržaja tekstova; normativni метод. U prvom delu rada, skreće se pažnja na obilje činjenica iz prošlosti o diskriminaciji. U drugom delu rada, autor najpre navodi odredbe normativnih akata kojima se utvrđuje osnov arhivske delatnosti: Zakon o kulturi, Zakon o arhivskoj građi i arhivskoj delatnosti i Kodeks ponašanja državnih službenika. U poslednjem delu rada, autor smatra da treba sprovesti istraživanje u digitalizovanoj građi Istorijskog arhiva Niš, i to onih segmenata koji se mogu odnositi na diskriminaciju, u izvornoj upotrebi reči ili traženju opisnih sadržaja; izvršiti pregled i izdvajanje svih objavljenih tekstova u časopisu *Peščanik* kojima se opisuju slučajevi neravnopravnosti, ravnopravnosti, diskriminacije.

Ključne reči: diskriminacija, ravnopravnost, kultura, časopis *Peščanik*

Uvodne reči

U Nišu, carskom gradu na obali reke Nišave, rodnom gradu istraživača, obitava posebna ustanova kulture, a to je Istorijski arhiv Niš. Na prvi pomen *ustanove kulture*, većina građana/građanki bi odgovorila da podrazumeva: pozorišta, muzeje, izložbene prostore, biblioteke, knjižare. Upotrebom ključnih reči: *ustanove kulture*, jednostavnim pretraživanjem na internetu, među 4.240.000 pogodaka, kao prvi nalaze se: Ustanove kulture, Vlada Republike Srbije.² Početna rečenica, moto ovog sajta, glasi: „Ustanove kulture čiji je osnivač Republika Srbija su glavni stubovi na kojima

¹ *a.mihajlovic@iup.rs*, ORCID: 0000-0001-8309-7896; Aleksandar Mihajlović, Institute of Comparative Law (Belgrade), Serbia

² *Ustanove kulture*, Vlada Republike Srbije, U službi građana, https://www.srbija.gov.rs/ustanove_kulture/329785 pristup: 02. 07. 2024.

počiva briga o kulturnom nasleđu i razvoju savremenog stvaralaštva naše zemlje”. Među predstavljenim institucijama na naslovnoj strani jesu i Istorijski arhiv Beograda i Arhiv Jugoslavije.

Istraživačka radoznalost, sa jasnom motivacijom utvrđivanja činjenica, vodi ka ustanovi istog naziva *Istorijski arhiv*, a u nastavku – Niš. Kako to piše na naslovnoj stranici Arhiva: „Za razvoj arhiva i arhivistike u Srbiji usko je vezan grad Niš. Još 1846. godine Srpsko učeno društvo je iniciralo ideju o čuvanju pisane građe. Međutim, trebalo je da prođe 50 godina da Narodna skupština Kraljevine Srbije, 2. decembra 1898. godine u Nišu donese Zakon o Državnoj arhivi i postavi temelje savremene arhivistike u Srbiji. Za prvog upravnika Državnog arhiva 1900. godine, postavljen je dr Mihailo Gavrilović, koji je rođen u Aleksincu, ali bio je niški gimnazijalac i radio kao profesor Učiteljske škole i gimnazije u Nišu”.³ Na ovoj stranici mogu se saznati sve važne činjenice, počev od onih o rođendanu Arhiva u novijoj istoriji, kao osnivanje Arhivskog središta u Nišu 24. aprila 1948. godine, zatim, o najstarijem dokumentu, najdragocenijoj građi, vrednim zbirkama, o bibliotečkom fondu, kao i o prosvetno-kulturnoj delatnosti Arhiva. Posebno je izdvojena izdavačka delatnost Arhiva koja počinje 1982. godine, i 2003. godine kada se objavljuje prvi broj časopisa *Peščanik*, koji je „vremenom postao jedan od najprepoznatljivijih simbola Istoriskog arhiva Niš”.

Posmatranje građe objavljivane u časopisu *Peščanik*, tokom dvadeset i jedne godine istrajavanja časopisa, pokazuje nesvakidašnju posvećenost istraživača o različitim temama iz oblasti kulture, koja se poslednjih godina izdvojila kroz sekcije časopisa: arhivistika, historiografija, izvori i građa, kulturno i arheološko nasleđe, pravne nauke, prikazi, varia. Iščitavanjem članaka u objavljenim brojevima, u štampanom izdanju i online,⁴ nisu primećeni rezultati teorijskog istraživanja na temu diskriminacije, odnosno zabrani diskriminacije u postupanju državnih službenika prilikom obavljanja arhivske delatnosti.⁵ Stoga, ovaj rad ima dva cilja: da ukaže na osnovna saznanja iz prošlosti o diskriminaciji, kao i na zabranu diskriminacije u bilo kom segmentu postupanja državnih službenika, pa i u onom koji se odnosi na obavljanje arhivske delatnosti. Kao osnovne metode istraživanja biće primenjeni: istorijskopравни метод; analiza sadržaja tekstova; normativni метод.

³ *Istorijski arhiv Niš*, Početna, <https://www.arhivnis.rs/%D0%90rhiv/Arhiv.html> pristup: 02. 07. 2024.

⁴ Пешчаник, досадашњи бројеви, <https://www.arhivnis.rs/Izdavacka%20delatnost/Pescanik/Pescanik%20brojevi.html> pristup: 18. 06. 2024.

⁵ S druge strane, autori poput M. Vasić upravo pišu o principu jednakosti u Ustavu Kraljevine Srbije iz 1888. godine. M. Vasić, „Грађанска права и слободe у Уставу Краљевине Србије из 1888. године”, Пешчаник, 24, Ниш, 2023, 233; С. Стојановић, „Историјски осврт на видљивост насиља према женама у породици као друштвеног феномена”, Пешчаник, 24, Ниш, 2023, 250.

Iz prošlosti o diskriminaciji

Pretraživanjem ključne reči *diskriminacija* (srpski jezik, latinica) izdvaja se 2.430.000 rezultata dobijenih u 0,51 sekundi vremena, imponantni broj naslova sa činjenicama o diskriminaciji, na maternjem jeziku. Zamah preispitivanja prošlosti, pogotovu prilikom upotrebe određenih izraza u jeziku i dostupnost takvih kritičkih stavova na srpskom i stranim jezicima (najčešće na engleskom) opravdava ciljeve koji su postavljeni u radu.

Interesantni su napisi o retroprizvuku razmatranja diskriminacije, u povratnom smislu, od današnjice natrag u daleku prošlost. Tako, na primer, izdvaja se napis na portalu *Brittanica*, gde je istaknuto objašnjenje zabrane upotrebe izraza “grandfather clause”⁶ ili samo reči “grandfather”. Ipak, tekst je koncipiran tako da ukazuje na duboku ukorenjenu i ozakonjenu diskriminaciju u prošlosti, prema Afroamerikancima i njihovom pravu glasa. M. Vučić je o ovom fenomenu pisala na portalu *Republika* 2022. godine, kada je navela objašnjenje zašto je ovaj termin sporan: „Zato što vodi poreklo iz opresivnog zakonodavstva prema Afroamerikancima – krajem 19. veka su neke države SAD uvele novo pravilo da je za pravo glasa neophodno ispunjavati određene obrazovne ili poreske uslove, čime bi onemogućili Afroamerikancima da glasaju. Ipak, primenjivanje ovog pravila bi pogodilo i siromašne i nepismene belce, pa se uveo izuzetak odnosno “grandfather clause” – ko je imao pravo glasa pre toga (belci) moći će da glasa bez ograničenja i nakon toga, i to ne samo on već i njegovi potomci. Afroamerikanci su time ostali isključeni, a ova odredba je proglašena neustavnom tek 1915. godine”.⁷

Stoga, posmatrano u ekstenzivnom kontekstu ne čudi pojava teorije anomalije autora Roberta Mertona, upravo iznikla na tlu SAD. Prema ovom teoretičaru, u američkoj kulturi dominira ostvarenje jednog cilja – postizanje novčanog uspeha. Za ostvarenje ovog cilja, legalnim putem, nisu svim pojedincima podjednako dostupna legalna sredstva, već je taj domet ograničen stvarnim položajem u društvenoj strukturi – nejednaki pristup dobrim školama usled rasne, verske ili polne diskriminacije, ili, objektivni nedostatak sredstava za školarinu, onemogućava tim osobama jednaki pristup tržištu rada⁸, a samim tim će i ciljevi vezani za postizanje novčanog uspeha biti onemogućeni u meri društveno podržanog cilja. Merton je smatrao da će nepovoljniji položaj u društvenoj strukturi uticati na još veći raskorak između ciljeva i sredstava za postizanje ciljeva, a reakcija pojedinaca će se očitovati u kršenju društvenih i zakonskih normi.⁹

⁶ *Grandfather clause: United States history*, Britannica, <https://www.britannica.com/topic/grandfather-clause> pristup 03. 07. 2024.

⁷ M. Vučić, „Ne, reč ‘deda’ se ne izbacuje iz upotrebe”, *Raskrikavanje*, Projekat portala Krik, Republika, 26. 01. 2022. <https://www.raskrikavanje.rs/page.php?id=Ne-rec-deda-se-ne-izbacuje-iz-upotrebe-956> pristup: 28. 06. 2024.

⁸ Videti, na primer: A. Михајловић, „Наслеђе легислативе из прошлости о упослености жена у Србији”, *Пешчаник*, 21–22, Ниш, 2021, 208–219.

⁹ S. Konstantinović-Vilić, M. Kostić i V. Nikolić-Ristanović, *Kriminologija*, Niš, 2012, 302.

Organizacija Ujedinjenih nacija zastupa jasan stav o diskriminaciji: „Diskriminatorno ponašanje ima mnogo oblika, ali svi oni uključuju neki oblik isključenja ili odbacivanja”.¹⁰ Zato se, u pregledima o ovoj temi najčešće nalaze određenja diskriminacije, i razvrstavanje po predrasudama u odnosu na osnov, pa samim tim i tipove diskriminacije vezane za: uzrast, pol, kastu, invaliditet, jezik, ime, nacionalnost, rasnu ili etičku pripadnost, seksualnu orijentaciju, veru. Često, ekonomski najrazvijenije zemlje sveta, poput SAD, uočavaju, opisuju i zabranjuju diskriminaciju u vezi sa radom i zapošljavanjem, na osnovu rase, boje kože, religije, pola i nacionalnog porekla.¹¹

U tom moru informacija vezanih za diskriminaciju, osim jasnih, vidljivih, upadljivih objašnjenja tipova, razvrstanih po osnovama diskriminacije, kao i porekla naziva (lat. *discriminare* – odvajati, praviti razliku) manje je tekstova o poreklu vidljivosti ovog fenomena. Za potrebe *arhiVirenja*, način kako to piše i motiviše sajt Istorijskog arhiva Niš,¹² traženi su i tekstovi o poreklu uočavanja fenomena diskriminacije. Ono što se izdvaja jesu napisi o rasnoj diskriminaciji, kao kratki istorijat uočavanja i opisivanja pojave. G. Fredrickson ističe da u Evropi, pre srednjeg veka, nema zapisa/evidencija o rasnoj diskriminaciji. Od perioda renesanse, Evropljani počinju da dolaze u češće kontakte sa ljudima druge boje kože, pridošlim iz Afrike i Azije. Danas, bez obzira na strogu normativnu zabranu diskriminacije po rasi ili etničkoj pripadnosti, ili biološkoj nejednakosti, opstaje teza o „kulturnom rasizmu”.¹³

Navedenim crticama o diskriminaciji iskazano je nastojanje da se izbegne, ili, pažljivo postavi ograda oko fenomena biblioskopa, iliti, čitaoca posmatrača, koji je u 19. veku samo prelistavao knjige, a danas, uz digitalnu tehnologiju, prelistava naučne činjenice, online. Pojam potiče iz 19. veka, a postmodernistički posmatrano, čak je i aktuelniji danas, zbog „mora” informacija. Naravno, izostaju suštinska pitanja koja potiču iz društva tradicije („sistematično, koherentno, fokusirano na suštinu i trajanje, u skladu sa kozmičkim zakonima”) ka društvu tendencije („amorfno, difuzno, eklektičko, u skladu sa kozmetičkim zakonima”).¹⁴ Brisanje granica između obilja saznanja, ili nečega što je na prvu pomisao vidljivo, a u stvari bez jasnog definisanja, vodi ka „gubitku razlika”. A u ovom slučaju, kao znanje ili ne-znanje o suštini diskriminacije, retrovođenje izučavanja ovog fenomena, kao nova misija o pojmu koga se javno gnušamo ili uspeh dnevnopolitičkog bilansa o nečemu što postoji i danas.

U posmatranju ovog fenomena treba zauzeti, paradoksalno, potpuno nevidljivu poziciju, u smislu kontinuiranosti istraživanja, posmatranja i razotkrivanja pojave,

¹⁰ *Understanding discrimination*, http://cyberschoolbus.un.org/discrim/id_8_ud_print.asp pristup: 26. 06. 2024.

¹¹ Videti, na primer: *National Origin Discrimination*, The U.S. Department of Labor (DOL), Office of the Assistant Secretary for Administration & Management, <https://www.dol.gov/agencies/oasam/centers-offices/civil-rights-center/National-Origin-Discrimination> pristup: 03. 07. 2024.

¹² Програм радионица „Архивирење” – 2024, <https://www.arhivnis.rs/index.html> pristup: 01. 01. 2024.

¹³ G. M. Fredrickson, *The Historical Origins and Development of Racism*, RACE – The Power of an Illusion, https://www.pbs.org/race/000_About/002_04-background-02-01.htm pristup: 29. 06. 2024.

¹⁴ А. Церовић, „Књига о књигама”, Политика, Култура, понедељак, 10. јун 2024, 12.

tako da napisi o tome stalno budu „vidljivi (je) milionima ljudi”.¹⁵ Zato istraživanja nikada nisu konačna.

Do sadašnjosti o ne-diskriminaciji

Normativno posmatrano, osnovni zakonski tekst na koji se ukazuje jeste Zakon o kulturi.¹⁶ Ovim dokumentom postavljene su jasne, precizne odredbe o zabrani diskriminacije u različitim oblastima bavljenja kulturnom delatnošću, i arhiviranjem. Član 25 predviđa da ustanove koje obavljaju delatnost zaštite nepokretnih kulturnih dobara i delatnost zaštite arhivske građe osniva Republika Srbija. U načelima kulturnog razvoja u članu 3 stav 1 izdvajaju se stavovi o zabrani diskriminacije: Republika Srbija stara se o ostvarivanju opšteg interesa u kulturi i o sprovođenju kulturne politike kao skupa ciljeva i mera podsticanja kulturnog razvoja koji se zasniva na sledećim načelima:

- 1) očuvanje kulturnog i istorijskog nasleđa;
- 2) sloboda izražavanja u kulturnom i umetničkom stvaralaštvu;
- 3) podsticanje kulturnog i umetničkog stvaralaštva;
- 4) otvorenost i dostupnost kulturnih sadržaja;
- 5) uvažavanje kulturnih i demokratskih vrednosti lokalne, nacionalne, regionalne, evropske i svetske tradicije;
- 6) zaštita i unapređenje kulturne raznolikosti i jačanje interkulturalnog dijaloga;
- 7) jačanje kapaciteta kulture i njenih veza sa drugim oblastima (obrazovanje, nauka, turizam, spoljni poslovi, omladina i dr) i integrisanje kulturnog razvoja u socio-ekonomski i politički dugoročni razvoj demokratskog društva;
- 8) demokratskost kulturne politike;
- 9) ravnopravnost subjekata u osnivanju ustanova i drugih pravnih lica u kulturi i ravnopravnost u radu svih ustanova i drugih subjekata u kulturi;
- 10) decentralizacija u odlučivanju, organizovanju i finansiranju kulturnih delatnosti u skladu sa kulturnom politikom;
- 11) autonomija subjekata u kulturi;
- 12) podsticanje održivog razvoja kulturne sredine kao integralnog dela životne sredine;
- 13) negovanje kulture sećanja, za čiju primenu je nadležan muzej žrtava genocida;
- 14) podsticanje razvoja međunarodne saradnje i razmene u kulturi, mobilnosti umetnika i prihvatanja dobrih praksi, u cilju jačanja kreativnosti i inovativnosti aktera u kulturi;
- 15) upotreba informacione i komunikacione tehnologije i umrežavanje ustanova kulture i svih subjekata u kulturi.

¹⁵ М. Перишић, „Култура је савест друштва”, Политика, Култура, уметност, наука (Јубилеји), субота, 18. мај 2024. година, LXVIII, број 5, 06.

¹⁶ Закон о култури, *Sl. glasnik RS*, br. 72/09, 13/16, 30/16 - исправка, 6/20, 47/21, 78/21 i 76/23.

Opšti interes u kulturi iskazan je u članu 6 stav 1, t. 2, 14 i 17: otkrivanje, stvaranje, proučavanje, očuvanje i predstavljanje srpske kulture i kulture nacionalnih manjina u Republici Srbiji; obezbeđivanje uslova za dostupnost kulturnih sadržaja; stvaranje uslova za slobodan protok i razmenu kulturnih izraza i sadržaja.

Zakon o arhivskoj građi i arhivskoj delatnosti iz 2020. godine¹⁷ je osnovni pravni izvor po kome se „uređuje sistem zaštite arhivske građe i dokumentarnog materijala, uslovi i način korišćenja arhivske građe, organizacija, nadležnost i delatnost arhiva u Republici Srbiji” (član 1). Ministarstvo kulture obavlja poslove državne uprave utvrđene članom 22 Zakona o ministarstvima.¹⁸ Arhivi u Srbiji su u nadležnosti Ministarstva kulture, i to pri Sektoru za zaštitu kulturnog nasleđa i digitalizaciju.¹⁹ U članu 3 je propisano: „Termini kojima su u ovom zakonu označeni položaji, profesije, odnosno zanimanja, izraženi u gramatičkom muškom rodu, podrazumevaju prirodni muški i ženski rod lica na koja se odnose”. Dalje, u Zakonu je propisan način korišćenja arhivske građe, tako da „svi imaju pravo da pod jednakim uslovima koriste arhivsku građu koja se čuva u arhivima” (član 41 stav 1).

U Kodeksu ponašanja državnih službenika²⁰ u članu 13 kojim se propisuje način ophođenja sa strankama, naglašeno je: „U ophođenju sa strankama državni službenik je dužan da: postupa profesionalno, ljubazno i pristojno; pokaže zainteresovanost i strpljenje, posebno sa neukom strankom; blagovremeno i tačno daje podatke i informacije, u skladu sa zakonom i drugim propisom; pruža pomoć i daje informacije o nadležnim organima za postupanje po zahtevima, kao i o pravnim sredstvima za zaštitu prava i interesa; rukovodi se načelom jednakosti i ne daje privilegije zavisno od bilo kakvih svojstava i ličnih osobina stranke; s posebnom pažnjom postupa prema osobama s invaliditetom i drugim osobama s posebnim potrebama; poštuje ličnost i dostojanstvo stranke”.

Zaključne reči

Napis za *Peščanik* o diskriminaciji u prošlosti/sadašnjosti je u sklopu ideje „arhiva planete” koju je davno započeo Alber Kan još davne 1898. godine kada je otpočeo njegov poslovni uspeh u Parizu. Pre toga, 1896. godine posetio je Japan i dve godine kasnije otpočeo svoje prvo veliko pokroviteljstvo u projektu Širom sveta u cilju otkrića drugih zemalja, kultura i civilizacija. Tokom naredne tri decenije svetom je proputovalo sto i pedeset ljudi od kojih je tražio „samo da drže širom otvorene oči, da sve beleže i upijaju nova iskustva”. Na osnovu zasvedočenih događaja fotoaparatom, pisanom reči, dijapozitivima načinio je inventar o celom svetu, primenjujući etnografski metod. To

¹⁷ Zakon o arhivskoj građi i arhivskoj delatnosti, *Sl. glasnik RS*, br. 6/20.

¹⁸ Zakon o ministarstvima, *Sl. glasnik RS*, br. 128/20, 116/22 i 92/23 – dr. zakon.

¹⁹ Sektor za zaštitu kulturnog nasleđa i digitalizaciju, Ministarstvo kulture Republike Srbije, <https://kultura.gov.rs/tekst/sr/62/sektor-za-zastitu-kulturnog-nasledja-i-digitalizaciju-.php> pristup: 28. 06. 2024.

²⁰ Kodeks ponašanja državnih službenika, *Sl. glasnik RS*, br. 29/08, 30/15, 20/18, 42/18, 80/19 i 32/20.

je nazvao „Arhiv planete”, odnosno, planetarno dragocenu arhivsku građu i muzejske eksponate, sa 72.000 fotografija iz celog sveta. No, ovaj filantrop Jevrejin, preminuo je pre užasa koncentracionih logora 1940. godine, pa ostaje dilema da li bi promenio svoj stav „da će jednoga dana ova naša mala planeta postati jedna velika familija”.²¹ U stvari, diskriminacija se ne može iskoreniti samo normom, već i zalaganjem filantropa da bolje upoznavanje drugih naroda može dovesti do „boljeg razumevanja, tolerancije i svakako radi prevencije konflikata, pogotovo onih smrtonosnih”.²²

Prilikom pisanja Zakona o arhivskoj građi i arhivskoj delatnosti nepoznato je da li su zakonopisci poznavali rad Albera Kana, ali u članu 7 piše: „Arhivski fond Republike Srbije je deo nacionalnog i svetskog kulturnog nasleđa i izvora informacija o društvu i pod zaštitom je Republike Srbije”. U Zakonu o kulturi u članu 6 stav 1 tačka 20 kao opšti interes u kulturi u Republici Srbiji navodi se podsticanje stručnih i naučnih istraživanja u kulturi. Stoga, postavljeni su sledeći zadaci: sprovesti istraživanje u digitalizovanoj građi Istorijskog arhiva Niš onih segmenata koji se mogu odnositi na diskriminaciju, u izvornoj upotrebi reči ili traženju opisnih sadržaja; izvršiti pregled i izdvajanje svih objavljenih tekstova u *Peščaniku* kojima se opisuju slučajevi neravnopravnosti, ravnopravnosti, diskriminacije.

Literatura

- Божовић, Борка. „Архив планете”. Политика, Култура, уметност, наука (Уметност), субота, 6. јануар 2024, 07.
- Церовић, Анђа. „Књига о књигама”. Политика. Култура, понедељак, 10. јун 2024, 12.
- Fredrickson, M. George. The Historical Origins and Development of Racism, RACE – The Power of an Illusion. https://www.pbs.org/race/000_About/002_04-background-02-01.htm pristup: 29. 06. 2024.
- Grandfather clause: United States history, Britannica. <https://www.britannica.com/topic/grandfather-clause> pristup: 03. 07. 2024.
- Istorijski arhiv Niš, Početna. <https://www.arhivnis.rs/%D0%90rhiv/Arhiv.html> pristup: 02. 07. 2024.
- Kodeks ponašanja državnih službenika. Sl. glasnik RS, br. 29/08, 30/15, 20/18, 42/18, 80/19 i 32/20.
- Konstantinović-Vilić, Slobodanka, Miomira Kostić, i Vesna Nikolić-Ristanović. Kriminologija. Niš, 2012.
- Михајловић, Александар. „Наслеђе легислативе из прошлости о упослености жена у Србији”. Пешчаник, 21–22, Ниш, 2021, 208–219.
- National Origin Discrimination, The U.S. Department of Labor (DOL), Office of the

²¹ Б. Божовић, „Архив планете”, Политика, Култура, уметност, наука (Уметност), субота, 6. јануар 2024. година, 07.

²² *Ibidem*.

- Assistant Secretary for Administration & Management. <https://www.dol.gov/agencies/oasam/centers-offices/civil-rights-center/National-Origin-Discrimination> pristup: 03. 07. 2024.
- Перишић, Мирослав. „Култура је савест друштва”. Политика, Култура, уметност, наука (Јубилеји), субота, 18. мај 2024, LXVIII, број 5, 06.
- Пешчаник, досадашњи бројеви. <https://www.arhivnis.rs/Izdavacka%20delatnost/Pescanik/Pescanik%20brojevi.html> pristup: 18. 06. 2024.
- Програм радионица „АрхиВирење” – 2024. <https://www.arhivnis.rs/index.html> pristup: 01. 01. 2024.
- Sektor za zaštitu kulturnog nasleđa i digitalizaciju. Ministarstvo kulture Republike Srbije, <https://kultura.gov.rs/tekst/sr/62/sektor-za-zastitu-kulturnog-nasledja-i-digitalizaciju-.php> pristup: 28. 06. 2024.
- Стојановић, Стефан. „Историјски осврт на видљивост насиља према женама у породици као друштвеног феномена”. Пешчаник, 24, Ниш, 2023, 243-251.
- Understanding discrimination. http://cyberschoolbus.un.org/discrim/id_8_ud_print.asp pristup: 26. 06. 2024.
- Ustanove kulture, Vlada Republike Srbije, U službi građana, https://www.srbija.gov.rs/ustanove_kulture/329785 pristup: 02. 07. 2024.
- Васић, Марија. „Грађанска права и слободе у Уставу Краљевине Србије из 1888. године”. Пешчаник, 24, Ниш, 2023, 227–241.
- Vučić, Marija. „Ne, reč ‘deda’ se ne izbacuje iz upotrebe”. Raskrikavanje, Projekat portala Krik, Republika. 26. 01. 2022. <https://www.raskrikavanje.rs/page.php?id=Ne-rec-deda-se-ne-izbacuje-iz-upotrebe-956> pristup: 28. 06. 2024.
- Zakon o arhivskoj građi i arhivskoj delatnosti. Sl. glasnik RS, br. 6/20.
- Zakon o kulturi. Sl. glasnik RS, br. 72/09, 13/16, 30/16 - ispravka, 6/20, 47/21, 78/21 i 76/23.
- Zakon o ministarstvima. Sl. glasnik RS, br. 128/20, 116/22 i 92/23 – dr. zakon.